

מפתן השוק

המרחב החברתי

ירושלים תמצית הקונפליקט, מקיימת בתוכה מתח מתמיד בין כוחות שונים בהוויה הישראלית. ירושלים בנוסף להתמודדות ברמה העירונית משחקת תפקיד מרכזי בבמה הלאומית והבין לאומית. אחד הנושאים המרכזיים המתגלמים בעיר הוא הספק הקיומי אתו מתמודדת החברה בשנים האחרונות.¹ ספק קיומי מתבטא בשני אופנים. אופן אחד הוא שאלת השרידות הלאומית והאופן השני הוא שאלת הזהות האישית. אנשים שונים מתמודדים עם המצב של חיים במרחב של אי וודאות בצורות שונות. לדוגמא החברה החרדית במיוחד בירושלים מצאה את פתרונה ביצירת מערכי חיים נבדלים וסגורים מהחברה הכללית בהיבט החברתי והפיזי, בעוד בחברה הכללית המצב הוא הפוך, קיים רצון לחיבור ויש דרישה הולכת וגוברת למרחב קהילתי-ציבורי.

המרחב הפיזי

אזור הכניסה לירושלים מגלם בתוכו מאפיינים חשובים בהקשר למצב המורכב בו מתקיימת ירושלים, אשר

מעצימים ומחדדים את חשיבות ההתייחסות לנושא בהקשר העירוני.

²אזור הכניסה לעיר ירושלים מוגדר גם כמרכז העיר. מיקומו הייחודי משקף בבירור את הריבוד והבדלנות של תושבי העיר. אזורי ההתקבצות של האוכלוסיות השונות "מתכנסים" לאזור גיאוגרפי אחד-מהפינה

הצפון מערבית של העיר העתיקה ועד לקצה המערבי של רחוב יפו.

רחוב יפו הוא דרך הכניסה לעיר אשר מביא עימו את החוץ-את קנ"מ הגדול ומחבר את העיר עם העולם.

³רחוב יפו הוא ציר ההתפתחות העיקרי של ירושלים החדשה מאז ראשית היציאה מן החומות באמצע המאה ה-19 ועד היום. לצידו ובמקביל עובר רחוב אגריפס אשר משלים את התפקיד העירוני של רחוב יפו ברמה

¹ על פי תהום אוריאל אבולוף תכלת סתיו התשס"ז

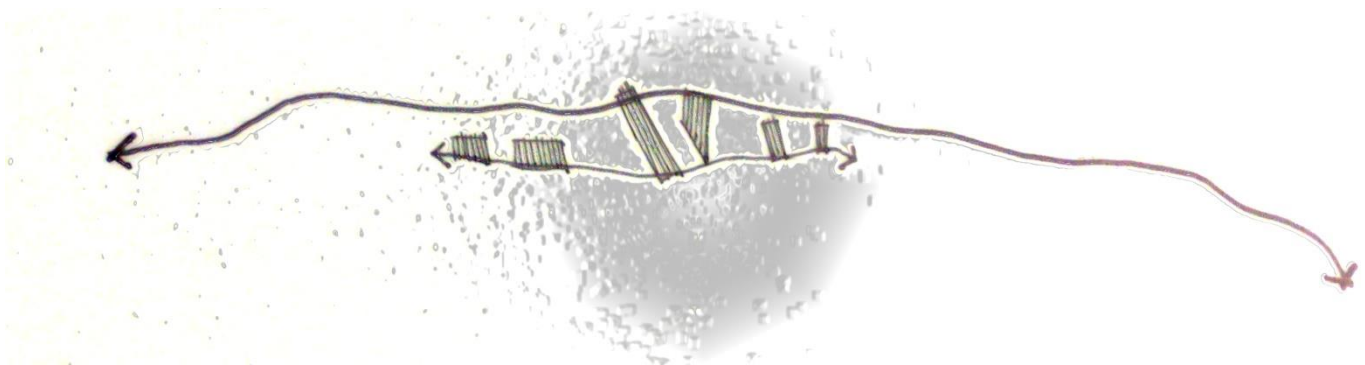
² תכנית התחדשות מרכז העיר ירושלים קיץ 2000

³ רחוב יפו ירושלים-ביוגרפיה של רחוב סיפורה של עיר דוד קרויאנקר

המקומית. לצד שני רחובות אלו שוכנים שני מתחמים בנויים. מצפון לרחוב יפו השכונות החרדיות ומדרום לרחוב אגריפס שכונות נחלאות. שכונות אלו נבנו היסטורית בדרך אותה תיארתי, השכונות החרדיות התפתחו מרחוב יפו וצפונה והנחלאות התפתחו מרחוב אגריפס ודרומה, כאשר נותר ביניהם מרווח ריק. לאורך השנים מרווח זה החל להתמלא באלמנטים/מוסדות ציבוריים אשר התמקמו בשטח המדובר.

השוק

במהלך המאה ה-19 התחיל להתקיים שוק חקלאי ספונטני במגרש ריק בין הרחובות אגריפס ויפו. בתחילה הוא היה זמני ולא מוסדר. כפי שכתב האדריכל אשבי: "זהו שוק בצפון מזרח העיר ברחוב יפו שלעיתים ידוע כשוק חיים ולירו או כשוק מחנה יהודה. שורה של צריפים עשויים מפח גלי או מפחי נפט, הוא אחד מציוני הדרך הראשונים הנראים לנכנסים מכיוון יפו". אשבי ניסה לביית את השוק ותכנן במקומו סוג של קניון. מתחם סגור בו הכל מפוקח הנכנסים והיוצאים, הסדר וההתנהגות. תכנית זו לא יצאה לפועל והשוק התפתח באופן טבעי. במהרה התארגנו הסוחרים לבניית דוכני קבע והמוסדות אשר שכנו לצידו השכילו לייצר חזית של חנויות הנובעות מהחזיתות שלהם. חנויות ודוכנים אלו הם שהיוו את הבסיס לשוק כפי שאנו מכירים אותו היום. השוק גם היווה בסיס למספר רחובות אשר נוצרו בין יפו לאגריפס דוגמת רחוב האגס והתפוח, בהם בעלי החנויות גרו בפועל מעל החנויות.

המפתן

תופעת השוק נושאת איתה מרחב מלווה. כמו הסטיו והאגורה. במרחב זה מתקיימות תכונות אשר מקיימות מפתן עירוני. המפתן הוא מרחב בסיסי המאפשר המשך קיום של העיר תוך הכלה של כל הרבדים השונים של העיר הקיימים והעתידיים, המקומיים ואלה שבאים מן החוץ. במצב של אי וודאות כאשר יש ספק בנוגע לרצף ההיסטורי, הקשר לעבר והאפשרויות לעתידה, המפתן מביא את הכאן והעכשיו ומחבר את הנצח אל היומיומי.

המפתן הוא מצב ביניים /מצב זמני. מרחב זה מאפשר קיום תוך שיוויון של מצבים ותופעות שונות בעיר.
4"ההמונים הם לו שדה מחיה, כמו האוויר לציפורים והמים לדגים. זו תשוקתו וזו מלאכתו-להתמזג עם
ההמון...להיות הרחק מהבית ובו בזמן להרגיש בבית בכול, לראות את כולם, להיות במרכז, ועם זאת
להיסתתר מפני כול". דברים אלו נכתבו על ה"משוטט"-האדם היוצא מן המסגרות החברתיות הכלכליות
והלאומיות המגדירות אותו ונפתח למגוון אפשרויות בפעילות ואינטראקציה.

מפתן הוא מרחב בעל מימד ציבורי המייצר הזדמנות. ון גנפ, שדיבר על הלימינליות, וטרנר הרחיב אותו בכך
שהוא אפיין את המצב הלימינאלי ככזה שמתקיימים בו יחסים חברתיים של קומיוניטס. הקומיוניטס זו
תחושת שוויון ללא מעמדות חברתיים וסטטוסים. תופעת השוק והמפתנים המלווים אותו, בחיבור עם רחוב
עירוני ראשי הוא רחוב יפו המחבר את העיר אל העולם ורחוב אגריפס המקומי, מגלמים מרחב קיום ירושלמי
אשר מתוכו ניתן לייצר מרחב מתווך חדש בתוך העיר. אפשרות הקיום וההזדמנות הם פלטפורמה למצבים
בו זמניים. המרחב החדש מסוגל לארח תופעות בקנ"מ אחר לחלוטין, במקביל להמשך קיום פורה של
התופעות המקומיות. נוצרת שכבתיות חדשה אשר מחברת בין תופעות אונברסליות ומקומיות-רחוב יפו מול
רחוב אגריפס, מרקמים פתוחים וסגורים- שכונות חרדיות מול נחלאות.

הרחבת תופעת השוק והמפתן מייצרת רציפים לעגינה ולעגיגונה של העיר ירושלים והכוחות הרבים
המתקיימים בה. כפי שכתב המשורר יהודה עמיחי: "ירושלים עיר נמל על שפת הנצח".